

Maksim Gorkiý barada

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Maksim Gorkiý barada

MAKSIM GORKIÝ BARADA

Men Gorkiý hakynda nähilidir bir söz aýtmak maksady bilen galama ýapyşmazymdan öň kän pikir etdim.

Onsoň birden bu gepleşigiň Maksim Gorkiniň doglan gününüň 110 ýyllygyna bagyşlanyp berilýändigini hakydama geldi. Bu ýagdaý başga-da bir wakany ýadyma saldy.

Bir mahal merkezi gazetleriň biri Aleksey Nikolaýewiç Tolstoýa Maksim Gorkiniň ýubileýine bagyşlap makala ýazmagy tabşyran eken. Ol makala mynasyp sözbaşy tapmaga kän wagtyny sarp edipdir. Iň soňky minutlarda ýazgylaryň ýokarsynda "Adamlar Gorkiniň nusgasynda adam bolup ýetişmelidirler" diýen uzyn jümle bolupdyr. Emma makalanyň awtory gijä galan eken. Redaksiýada gazetiň geljekki nomeri eýýäm okalyp otyrka, Aleksey Tolstoý gelip ötünç sorap şeýle diýipdir:

– Maňa kän ýer gerek däl. Bu jümlelik ýer berseňiz bolany. Ähli ýazan zatlarymyz manysyny bir sözbaşyň özi berýär. "Adamlar Gorkiniň nusgasynda adam bolup ýetişmelidirler" diýiň-de, aşagynda meniň adymy goýaýyň!

Indi ýönekeý bir işçiniň Gorkiý barada aýdan sözlerini ýatlaýyn:

"Meniň söýýän ýazyjylarym hem-de şahyrlarym az däl. Şekspir, Puşkin, Stendal, Maýakowskiý, Bernard Şou, Babel. Ýene-de bar. Olaryň her birini özümçe söýýärim. "A.Gorkini nähili görýärsiňiz?" diýip soramagyňyz mümkin. Ýok, Gorkiý meniň düşüňjämde ýazyjy däl, ýagtylyk. "Men Güni söýýärim" diýip aýdyp bolarmy? Gorkiý gapma-garşylykly iki dünýäniň asmanynda gün ýaly lowurdap, öz pikirleriniň nury bilen biziň kyn ýolumyza şöhle saçýar".

Indi bolsa Gorkiniň öz setirlerine ýüzleneliň.

"Durmuş şeýle bir ezberlik bilen gurlupdyr welin, ýigrenmegi başarmazdan, tüýs ýürekden söýmek mümkin däl".

"Hapany, ylaýta-da lapy gözýaş bilen ýuwup aýryp bilmersiň".

"Diňe bir hakykat bar, olhem köne dünýäni ýigrenmek hakykaty".

"Synpy ýigrenç iň ägirt döredijilik güýjüdir".

"Işçiler synpynyň kän duşmany bar. Şolaryň iň howlusy biziň dilimizde ýalan sözlemegi başaryan duşmandyr".

...Garagumuň obasynda täze öý dikilşi meniň göz önümde galypdyr. Öýüň tärimleri tutulandan soň iň bir daýaw adam tüýnügi götermeli bolýar. Tüýnük göterlensoň aýallar ýerli-ýerden oňa uk öwürmäge başlaýarlar.

Maksim Gorkiý meniň nazarymda täze zamananyň tüýnügini göteren ägirtleriň biri bolup janlanýar.

Maksim Gorkini Leninden aýra göz önüne getirmek mümkin däl.

On dokuzynjy asyrda rus edebiýatynyň galkynyp çykan belentligi aklyňy haýran edýär. Adamzat aklynyň-paýhasynyň sol belentligini XX asyryň bosagasynda Maksim Gorkiý öz gerdelerinde kabul etdi. Adamzadyň çeperçilik ösüşinde Gorkiý täze tipli ýazyjy hökmünde ýüze çykdy.

Maksim Gorkiniň dünýägaraýşynyň onuň beýik dosty hem-de mugallymy Leniniň ideýalarynyň ägirt täsiri bilen kemala gelendigi gürrüňsizdir. Ol öz sözleri bilen aýdanynda "durmuşyň düýbünden" adamzat medeniýetiniň çür başyna çykdy. Kapitalizmiň zannyýamanlyklaryna Gorkiý ýaly şeýle düýpli, şeýle çuňňur paş eden, onuň äteňet keşbini şeýle dolulygy bilen görkezen başga ýazyjy yok. Maksim Gorkiý söwdagärleriň, sütemkärleriň hem-de olaryň hyzmatynda duran buržuaz intelligentleriniň, özleriniň haýwansypat individualizminde doňňara daşa öwrülen meşanlaryň, bir söz bilen aýdanynda ýyrtyjylaryň obrazynyň giden bir galareýasyny döretdi.

Gorkiý zähmetkeş adamyň ruhy dünýäsini açyp berdi. Adamlaryň iň gowy tarapyny nusga edip almak bilen, ol adamlaryň has adamkärçilikli, has arassa, has edermen, has ruhy sagdyn

bolmagyna gönüden-göni täsir etdi.

Ine, edebiýatyň mähek daşy. Dünýäde Maksim Gorkiden öňem juda uly talantlaryň bolandygyny inkär etmek bolmaz. Bu ýerde gep şol talantyň nämä, haýsy ugra, kimim bähbidine gönükdirilendigindedir. Dünýäniň yüzünde million-million işçi adamlaryň ýüreklerine gös-göni täsir etmekde, şol ýüreklerde rewolýusion hyjuwyň, adamkärçilikli sypatlaryň oýanmagynda, ýönekeý adamy gaýduwsyz göreşijini derejesine ýetirmekde Gorkini beýik talantynyň roluny oýnan hem-de oýnamagyny dowam etdirýän edebi şahsyň bolandygyny taryh boýun almalydyr.

Her bir edebiýatyň güýji, agramy onuň adamlaryň aňyna aralaşyp bilşinin derejesi bilen ölçelýär. Her bir ýazyjynyň bahasy ahyrsoňunda okyjynyň oňa ynanýanlygy ýa-da ynanmaýanlygy bilen ölçelmelidir.

Maksim Gorkiniň 70 ýyllygynda Moskwanyň Şerbakow raýonynyň ýokary okuw jaýlarynyň studentleriniň geçiren okyjylar konferensiýasynda bir student gyzyň aýdan sözlerini mysal getirmek ýerlikli bolardy. Ol şeýle diýipdir:

"Men Gorkini ullakan, çäksiz, hem-de boýun alayyn – bir hili gabanjaňlyk söýgüsi bilen söýýärim. Gorkini az tanaýanlara menin haýpym gelýär. Meni Gorkiý terbiýeledi. Men ony Watany söýşün ýaly söýýärim. Men dünýä inen günüm enemden mahrum bolupdyryn. Men Gorkini mähriban, parasatly, mylakatly enäni söýüşleri ýaly söýýärim".

Gorkiniň eserleriniň arasynda onuň "Klim Samginiň ömri" aýratyn orunda durýar. Bu ölmez-ýitmez powesti näçe gezek okandygym ýadymdan çykypdyr. Häzir bu genial eseriň adyny agzanymda hyýalymda üýtgeşik bir dünýä aralaşan ýaly bolýaryn. "Klim Samginiň ömrüni" okamak ýeňil däl. Okap çykanyňdan soň bolsa birbada aýňalyp bolanok. Özüňi gara basan ýaly ýagdaýda duýýarsyň. Elbetde, men kitabyň özüme täsir edişi barada aýdýaryn. Ine onsoň hemme zat ýuwaş-ýuwaşdan aýyl-saýyl bolup başlaýar. Dünýä ýagtylanýar-da, sen özüňi ýeňen adamyň keşbinde görýärsiň. Russiýada rewolýusiýanyň turmagynyň zeruryýet ekendigine düşünýärsiň.

"Klim Samginiň ömründe" Gorkiniň çeperçilik ýeňşi has görnetin ýüze çykýar. Bu ýerde awtor Zamananyň realistik analizçisi hökmünde sungatyň iň beýik gerşine – geniligiň şatagtyna çykýar. Arman bu epopeýa soňlanylman galypdyr.

"Bilip goý, mydama almakdan bermek ýakymlydyr".

Ähli döreden zatlarynda hem-de öz mysalynda ynsanyň belentligini ykrar eden beýik proletar ýazyjysy ýokarky sözlerini özüniň ogluna ata pendisi hökmünde aýdypdy.

"Bilip goý, mydama almakdan bermek ýakymlydyr".

Emma by söz sowet adamlarynyň ähli nesline gönükdirilen sözlerdir.

Edebiýatyň ownuk esgerleriniň ýa-da ownuk eserleriniň bolmagy mümkin. Emma edebiýatyň özi hiç haçam ownamaýar. Ownamaga onuň haky ýok. Maksim Gorkiniň ady biziň ýazyjylyk zähmeti barada ýene we ýene bir gezek oýlanyp görmäge, özümizi bagyşlan işimiziň mukaddesligine hem-de hupbatyna çynlakaý düşünmäge mejbur edýär.

Maksim Gorkiniň parasatly iki jümlesini mysal getirmek isleýärim.

1. "Egerde adam halkdan üzňeleşse, halk däl-de, adamyň özi heläk bolýar".

2. "Maňlaýyňy diwara urmak entek diwary öwrendigiň däldir".

Bu aşaky jümläni birneme üýtgedip şeýle diýesiň gelýär: "Galam tutmagy öwrendigiň entek ýazyjy boldugyň däldir!". Beýik ýazyjynyň sapaklary bize hemme zady özünden başlamagy, ilki gaýduwsyz zähmetkeşiň derejesine ýetmäge özüni mejbur etmegi öwredýär. Gorkiý işeňňirsiremegiň däl-de, işlemegiň hakykat hakynda ýaňramak däl-de, hakykata hyzmat etmegiň gerekdigini bize öwredýär. Ol akyl satmak däl-de, göreşmegiň gerekdigini, köpbilmişlik etmek däl-de, hakykatdan-da köp bilmegiň gerekdigini bize öwredýär.

Baryp Didronyň aýdan sözlerini ýatlamak biderek bolmazmyka diýýärin:

"Hudožnikde iki sypatyň bolmagy zerur, olaryň biri moral, beýlekisi perspektiwa".

Gorkiniň sapaklary ýönekeý adama beýik ynanjyň hem-de ägirt söýgiň bolmasa, şol adam hakynda oňly zat ýazmagyň mümkin däldigini düşündirýär. Ol bize sowet ýazyjysynyň baryp ýatan jemgyýetçilik işgäri bolmalydygyny öwredýär. Şol bir wagtyň özünde-de Gorkiý ýazyjynyň ömrüniň miwesiniň diňe onuň eserleridigini ýatladýar. Biz Gorkiden bir zat öwrenjek bolsak, ilki bilen ondan zähmet çekmegi öwrenmelidiris. Boş geçirýän, ýagny zat öwrenmän ýa-da ýazman geçirýän günlerimize ökünmegi, gynanmagy öwrenmelidiris. Gorkiý Zähmeti yhlas bilen wasp edipdi, ýöne Zähmet çekmegiň nusgasyny-da görkezipdi. Gorkini öwreniji rumyn alymynyň aýdan pikiri ýada düşýär. Ol beýik halypanyň goýup giden edebi harmanynyň göwrümine haýran galyp şeýle diýipdi:

"Bu rus genisiniň egsilmez döredijiliginiň arassa çeşmesinden içdigimçe, bu zatlaryň ählisini tutuş halkyň däl-de, ýeke bir adamynyň ýazandygyna öwrenişmek maňa barha agyr düşýär".

Maksim Gorkiniň on iki süňňünden syzdyryp ýazan kitaplary, juda adamsöýümlüki ýüreginden syzdyryp aýdan sözleri, onuň bütin nurana ömri – bulartň hemmesi birleşip, adamzat nesline nähili adam bolmalydygyny, nähili göreşmelidigini öwredip gelýär.

"Durmuşyň düýbünden" dünýä medeniýetiniň çür başyna çykan beýik adam ynsany belentlige hem-de buýsanja çagyryýar. Ynsany durmuşda öz ornuny eýelemäge çagyryýar. Diňe bur çagyranok-da, ýol salgy berýär.

Onuň kitaplary ýeňmegi öwredýär.

Edebiýata özünden soňky gelen adamlara bolsa galamy nähili tutmalydygyny, ýazyjynyň ýüreginiň nähili nurana bolmalydygyny, halka, Watana nähili hyzmat etmelidigini öwredýär.

Indi men Alekseý Tolstoýyň Gorkiý hakyndaky makalasyna sözbaşy tapmak üçin kän wagtyňy ýitirendigine haýran galamok. Ahyrsoňunda ol juda jaýdar sözbaşy tapypdyr.

Hawa, "Adamlar Gorkiniň nusgasynda adam bolup ýetismelidirler".

Şeýdip bolsa dünýä has gözel, durmuş has lezzetli, adamlar has adamsöýümlilikli bolardy!

Berdinazar HUDAÝNAZAROW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.

Edebi makalalar